

ב"ה

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש חסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שיחות • אגרות • פניני חסידות לפה"ש • הלכות, מנהגים וטעמיהם • ניצוצות • זמנים

תתצט

ערב שבת יקודש
חול־החועד סוכות
ט"ז בתשרי ה'תשע"ב

יוצא־לאור עלידי
מכון ליובאוויטש שעלידי
צעירי־אגודת־חב"ד באה"ק ת"ו - המרכז

קודש).

שיירי החג: מנהג־בית־הרב, לשרוף את הסכך
(במרחץ) אחרי החג. כן מנהגם לשרוף לולב
והושענות ביום רגיל, ולא בשריפת החמץ⁹⁷. לאידך

97) רשימות היומן' עמ' רסו (לגבי ההושענות - דלא כהמנהגים
שהובאו בשו"ע אדה"ז סו"ס תמה, להשתמש בהן לאפיית
המצות או לביעור חמץ). וב'אהלי ליובאוויטש' עמ' 166 דייק,
שעושים זאת סמוך לחג, והטעם לגבי הסכך, ע"פ 'סדר היום'
שכ' שיש לסתור את הסוכה במוצאי יו"ט, כדי להודיע שלא
נעשית אלא למצותה.

היתה הוראה לגבי הדסים (שקיבלו במתנה מהרבי)
להשתמש בהם כבשמים להבדלה, הלולב - לשרוף
בעת ביעור חמץ, ומהאחרוג - לעשות מרקחת⁹⁸.

98) לקוטי שיחות חי"ט עמ' 569. 'התקשרות' גיליון סג עמ' 11.
לגבי הלולב - מוסרים שכך נהג הרבי עם כל הד' מינים שלו
(אך לא ראו שם את ההושענות), עכ"פ בשנים האחרונות. לגבי
ההדסים - כן איתא בשו"ע אדה"ז סי' רצז ס"ו, וא"כ ה"ז בכל
ההדסים דמצווה.

לזכות

אנשי החסד הדגולים

הרה"ח ר' אברהם משה דייטש והרה"ח ר' גבריאל גופין שיחיו
ולע"נ האחים הרה"ח ר' זלמן יודא ור' יוסף יצחק,
בני הרה"ח ר' שלום ישעי' ע"ה דייטש

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם

ט"ז בתשרי ה'תשע"ב – כ"ג בתשרי ה'תשע"ב

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ו'	ט"ז בתשרי	הל' תומאת מת פרק טו-יז.	הל' שאלה ופקדון פרק ג.	מ"ע קז.
ש"ק	י"ז בתשרי	פרק יח-כ.	פרק ד.	מ"ע קז.
א'	י"ח בתשרי	פרק כא-כג.	פרק ה.	מ"ע קז.
ב'	י"ט בתשרי	פרק כד-כה. הל' פרה אדומה.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ו.	מ"ע קז. קיג.
ג'	כ' בתשרי	פרק ב-ד.	פרק ז.	מ"ע קיג.
ד'	כ"א בתשרי	פרק ה-ז.	פרק ח.	מ"ע קיג.
ה'	כ"ב בתשרי	פרק ח-י.	הל' מלוה ולוה.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע קח.
ו'	כ"ג בתשרי	פרק יא-יג.	פרק ב.	מ"ע קח.

זמני השבוע *

תאריך	עלות השחר**		זמן ציצית ותפילין	זריחת החמה	סוף זמן ק"ש	חצות היום והלילה	מנחה גדולה	שקיעת החמה***	צאת הכוכבים
	ד' 120 לפני הזריחה	ד' 72 לפני הזריחה							
ו', ט"ז בתשרי	3.44	4.31	4.52	5.50	8.33	11.27	11.57	5.10.3	5.35
ש"ק, י"ז בתשרי	3.45	4.32	4.53	5.51	8.33	11.27	11.57	5.09.1	5.33
א', י"ח בתשרי	3.46	4.32	4.54	5.51	8.33	11.26	11.56	5.07.9	5.32
ב', י"ט בתשרי	3.46	4.33	4.54	5.52	8.34	11.26	11.56	5.06.8	5.31
ג', כ' בתשרי	3.47	4.34	4.55	5.53	8.34	11.26	11.56	5.05.6	5.30
ד', כ"א בתשרי	3.48	4.35	4.56	5.54	8.34	11.26	11.56	5.04.5	5.29
ה', כ"ב בתשרי	3.48	4.35	4.56	5.54	8.34	11.25	11.55	5.03.4	5.28
ו', כ"ג בתשרי	3.49	4.36	4.57	5.55	8.35	11.25	11.55	5.02.3	5.27

* הזמנים מתייחסים לאזור המרכז. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות.
** לגבי זמן עלות השחר הנהוג בחב"ד קיימות שלוש דעות. הבאנו את הזמנים לפי הדעה המוקדמת ביותר והמאוחרת ביותר, וראוי להחמיר לפי העניין.
*** זמני השקיעה כאן הם לפי השקיעה הנראית. אולם אדה"ז בסידורו (סדר הכנסת שבת) מכיר בשקיעה האמיתית, המאוחרת ממנה "בכמו ארבע מינוטין" (לשון אדה"ז שם. שיעור התלוי במיקום ובעונות השנה).

זמני הדלקת הנרות וצאת השבת

פרשת	ירושלים		תל-אביב		חיפה		באר-שבע	
	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש
שבת חוהמ"ס	4:33	5:44	4:48	5:46	4:38	5:45	4:51	5:47
שמחת-תורה	4:27	5:39	4:42	5:41	4:33	5:39	4:45	5:42
בראשית	4:25	5:37	4:40	5:39	4:30	5:37	4:43	5:40

עורך ראשי: מנחם מענדל ברוד • עורך: נחמיה קפלון • הגהה: יוסף יצחק אולידורט

מו"ל: מכון ליובאוויטש שעלייד צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו – המרכז

יור"ר: הרב יוסף יצחק הכהן אהרונוב

כתובת: ת"ד 14 כפר-חב"ד 60840, טל' 03-9607588, פקס: 03-9606169

ISSN 0793-7474 אינטרנט: www.chabad.org.il דואר אלקטרוני: chabad@chabad.org.il

אחר-כך היו רוקדים ריקוד נוסף בניגון שמחת תורה, בהתלהבות גדולה⁸⁶.

יזכור: מי שיש לו אב ואם – יוצא מבית-הכנסת. אבל אין אומרים 'יזכור'. בהזכרת נשמות אומרים "בן/בת פלונית".

אומרים 'אב הרחמים'. גם מי שאינו מזכיר נשמות אומר 'אב הרחמים'⁸⁷.

הזכרת הגשם: קודם תפילת לחש של מוסף מכריז השמש "משיב הרוח ומוריד הגשם", ומתפילה זו מתחילים לומר זאת בכל התפילות.

המתפלל ביחיד – ימתין עם תפילת המוסף עד שיתפללו הציבור, כדי שיוכל לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם". מי ששמע הכרות "משיב הרוח ומוריד הגשם" קודם שהתפלל תפילת שחרית – אם אינו מתפלל במניין אחר, אומר גם בתפילת שחרית "משיב הרוח ומוריד הגשם"⁸⁸. טעה ואמר "מוריד הטל" – אינו חוזר.

בחזרת הש"ץ – תפילת גשם. אין נושאים כפיים. **שיעורי חת"ת:** לומדים היום⁸⁹ פרשת ברכה החל מ'חמישי' עד סיום הסדרה עם פירש"י, ופרשת בראשית עד 'חמישי' עם פירש"י.

תזכורת: כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו נהג, בעת ההתוועדות של שמחת-תורה (או שבת בראשית), להזכיר על-דבר השתתפות כל אחד ואחת במגבית 'קרן השנה' (מניין ימי שנת תשע"ב – שנ"ד).

מוצאי יום-טוב:

הבדלה: מתחילים "הנה א-ל ישועתי"⁹⁰. ברכת

בפיזטים אלו, ורק אח"כ אומרים שאר האמירות ו'יזכור' בכללן, שהן עניינים בפ"ע. ודלא כמנהג הרווח בארה"ק שהובא בלוח 'דבר בעתו' לומר זאת בסיום כל העניינים, אחרי 'יזכור' ולפני 'הללו'. (ואגב, אמר לי ש"ץ ותיק מחסידי פולין, שקשה עליו ביותר המעבר משמחת הקפות וקרה"ת ל'יזכור', מ'יזכור' שוב ל'ישיר ושמוח', ושוב – לתפילת 'טל', בקיטל ובנגינה מעין 'נעילה').

86 קובץ ליובאוויטש, גיליון 13 (תשס"ז) עמ' 64.
87 רצוי לקרוא לכל היוצאים מביה"כ ל'יזכור' לחזור פנימה לפני אמירה זו.
88 ס' המנהגים שם, עמ' 69 (עיי"ש בהערה).
89 שערי הל' ומנהג ח"ה סי' פח, עיי"ש.

90 בפרמ"ג סי' תצא, משבצות ס"ק א, כתב שגם במוצאי יו"ט לחול אומרים פסוקים אלו (כמנהגנו), אלא שהעולם אינו נוהג כן כמ"ש בלקוטי מהרי"ח (סדר הבדלה מוצ"ש ד"ה ועיין

הגפן, ברכת המכביל.

רבים נוהגים (על-פי מנהג האריז"ל⁹¹) לערוך הקפות בארצנו הק' גם בלילה זה. כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו היה מעורר את השמחה, ושולח מברקים למקומות המרכזיים (כפר-חב"ד, נחלת-הרח"ב⁹² וירושלים ת"ו) מדי שנה בשנה.

במוצאי שמחת-תורה מכריזים: "ויעקב הלך לדרכו"⁹³.

מי שלא הספיק לפני-כן, יסיים את פרשת ברכה שניים מקרא ואחד תרגום עוד הלילה⁹⁴. למנהג רבותינו נשיאנו, יש לקרוא הלילה שמו"ת עלייה אחת או שתיים מפרשת בראשית, ומחר אחרי חצות לקרוא שוב מתחילתה עד גמירא עם ההפטרה, ובשבת לפני תפילת שחרית לקרוא שוב 'שביעי'.

נוהרים (על כל פנים לכתחילה) שלא להפסיק באמצע קריאת שמו"ת⁹⁵.

יום שישי

כ"ג בתשרי, אסרו-חג הסוכות

אין מתענים, אפילו חתן ביום חופתו, ומרכיב קצת באכילה ושתייה⁹⁶.

שיעורי חת"ת: סיום עליית 'שישי': "לקח אותו אלוקים" (ה, כה) – כדלהלן בקריאת התורה דשבת

בפרמ"ג, בדפוס המקורי ח"ב פב, א).

ולהעיר שאנ"ש נוהגים שגם היוצאים ידי-חובה אומרים פסוקים אלו בלחש עם המבדיל, וכ"ה ב'ספר מהרי"ל – מנהגים' עמ' רכד, עיי"ש בהערה 5.

91 כף החיים סי' תרס"ט ס"ק ל, וש"נ.

92 ולהעיר מדעת הרמב"ם בהל' קידוש-החודש פ"ה הל"ב בעניין יום-טוב שני ביישובים החדשים בארה"ק, והתייחסות הרבי לזה בס' 'המלך במסיבו' ח"א עמ' רסב וח"ב עמ' רס, וש"נ.

93 לקוטי שיחות חלק י' עמ' 192. וראה 'אוצר' עמ' שצג, וש"נ.

94 לאחר חצות. – ולא כבכל פרשה, שי"א (שו"ע אדה"ז סי' רפה ס"ה) שניתן להשלימה עד יום ג', כיוון שבשמח"ת מסיימים את כל התורה ומתחילים אותה מחדש (אם כי דחק ונכנס' מועיל תמיד) – התוועדות תשמ"ו ח"א עמ' 350. וראה התוועדות תשמ"ו ח"א עמ' 396.

95 שו"ע אדה"ז סי' רפה ס"ו. 'התקשרות' גיליונות: תסז עמ' 20, תפט עמ' 19.

96 לוח כולל-חב"ד, משו"ע אדה"ז סי' תכס סי"ז.

אחדות הפועלת על כל השנה

לאחרי שבעה ימי שמחה רצופים, מדוע נדרש להוסיף יום אחד ובמה גדול כוחו, שדווקא הוא יבטל את קושי ה'פרידה'? • בשמחת תורה אין מצווה מיוחדת אלא הכול משתווים בשמחה בגשמיות, באכילה, בשתייה ובריקוד ברגליים, אולם דווקא אחדות זו מותרת רושם על השנה כולה • משיחת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

ולכאורה אינו מובן:
 (א) מהו הלשון "קשה עלי פרידתכם" - דלכאורה הוה-ליה-למימר "פרידתנו"?
 (ב) מהי התועלת בכך שיישאר "עוד יום אחד" - בה בשעה שסוף-כל-סוף, לאחרי יום זה (שמיני-עצרת), יצטרכו להיפרד? והרי מלשון המדרש משמע שהתועלת שבדבר היא לא רק ליום אחד בלבד, אלא גם עבור הזמן שלאחרי זה.
 וביאור העניין:
 לאמיתו של דבר, לא שייך כלל פירוד בין הקב"ה לבני-ישראל. מצד הקב"ה - בודאי לא שייך פירוד, וגם מצד בני-ישראל לא שייך פירוד, כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵ בשם אדמו"ר הזקן: "א איד, ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אָפּגעריסן פון ג-טליכקייט" (יהודי אינו רוצה ואינו יכול להינתק מאלקות).
 ומה שלפעמים קורה שיהודי עושה פעולה של פירוד - הרי זה מצד "פרידתכם", הפירוד שבין יהודי לחבירו, מה שאין כן כאשר בני-ישראל

א. ישנו פתגם שאמר פעם כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע בשמחת תורה בשעת התוועדות: "בשמחת תורה מותר לדבר, כי בשמחת-תורה אין זה מזיק" ("שמחת-תורה שאַרט ניט").
 - בכלל, היה אדמו"ר נ"ע נזהר ביותר שלא להוציא מפיו דברים קשים ("א שווערן וואָרט"), ורק בשמחת תורה, בשביל עניין של התעוררות כו', אמר ש"בשמחת-תורה אין זה מזיק", כיון ששמחת-תורה הוא עת רצון ושעת שמחה למעלה - שמחה נוספת על שמחת חג הסוכות.

ב. והנה, בנוגע לשמיני-עצרת מצינו במדרשי חז"ל² משל ל"מלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמנו להפטר, אמר, בני, בבקשה מכם, עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם". ועל דרך זה בנמשל, שלאחרי שבעת ימי חג הסוכות אומר הקב"ה לבני-ישראל "עצרת תהיה לכם"³, "עכבו עמי עוד יום אחד".

1) תרס"ה - ראה סה"ש תורת שלום ע' 53 ואילך. ע' 56. ע' 58. אגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ חי"א ע' קפח. וראה גם מכתב י"א תמוז שנה זו (אגרות-קודש חכ"א ע' שא).
 2) ראה פרש"י אמור כג, לו. פינחס כט, לו. בחיי שם, לה.
 3) פינחס שם.

אומרים 'מרשות' לחתן תורה, וקוראים "מעונה אלוקי קדם" עד "לעיני כל ישראל", ואין נוהגים לפרוש טלית על ראש העולה לחתן תורה⁷⁸. לאחר גמר קריאת הפרשה אומר כל הקהל "חזק חזק ונתחזק", וגם העולה בעצמו אומר כן לפני הברכה האחרונה⁷⁹.

מניחים את ספר-התורה השני על הבימה ליד ספר-התורה הראשון, ולא יסירו את ספר-התורה הראשון עד שיניחו על הבימה את ספר-התורה השני. מגביהים וגוללים את ספר-התורה הראשון, ואין מהפכים אותו ופניו אל העם, ואין משנים במאומה מסדר ההגבהה של כל השנה⁸⁰.

אומרים "מרשות" לחתן בראשית' בלשון יחיד ככתוב בסידור. וקוראים מ"בראשית ברא" עד "אשר ברא אלוקים לעשות", ואין נוהגים לפרוש טלית על ראש העולה לחתן בראשית'. הקהל עונה בקול רם - אחר כל יום בביאה - את הפסוק "ויהי ערב ויהי בוקר יום..." והקורא אומר אחריהם, וכשמגיע הקורא ל"ויכולו" אומרים כולם⁸¹ "ויהי ערב... יום השישי ויכולו..." - בהמשך אחד⁸² עד "לעשות", והש"ץ חוזר אחריהם⁸³.

מניחים את ספר-התורה השלישי אצל השני, ואומרים חצי-קריש. הגבהה גלילה. מפטיר בספר השלישי במוסף היום בפרשת פינחס. הפטרה: "ויהי אחרי מות משה... רק חזק ואמץ" (יהושע א).

אחרי קריאת התורה אומרים את הפיוטים: 'שישו ושמחו', 'התקבצו', 'אגיל ואשמח'⁸⁴, 'אשריכם ישראל', כנדפס בסידור (אחר סדר הקפות)⁸⁵.

78) שם עמ' שפד.
 79) ראה מקורות וביאורים לזה, לאחרונה - בגיליון תתפ"ח.
 80) 'אוצר' עמ' שפא.
 81) הרבי, שעלה תמיד לחתן בראשית', אמר הן את 'ויהי ערב' והן את 'ויכולו' (עכ"פ התחיל לאומרם) עם הציבור (ולא עם הבעל-קורא).
 82) גם משום שהוא ראשי-תיבות שם הוי"ה: "יום השישי ויכולו השמים", ולכן אין מפסיקין בו. ראה נטעי גבריאל סוכות פצ"ג סכ"ו מהלבוש ומהר"ל וכו'.
 83) 'אוצר' עמ' שפד-שפה.
 84) וצ"ל: "בו (בוא"ו ולא באל"ף) יבוא צמח", 'אוצר' עמ' שפד.
 85) לוח כולל-חב"ד, ע"פ מש"כ בסידור שאומרים זאת אחר ("כל 'אחר' - סמוך", רש"י בראשית טו,א) קרה"ת. והטעם לכאורה כיוון שקרה"ת היא שלימות השמחה שעליה מדובר

קידוש: 'אתקינו' דיוס-טוב, 'אלה מועדי', 'בורא פרי הגפן'. ואחרי-כך נוטלים ידיים לסעודה או אוכלים כזית 'מזונות'. התוועדות⁷².

סדר הקפות: כדאתמול, 'אתה הראת' פסוק בפסוק ולאחר מכן 'אב הרחמים'. כן עושים שלוש פעמים⁵⁷. לאחר-מכן, פותחים את ארון-הקודש, מוציאים את כל ספרי-התורה ומקיפים את הבימה ז' חצאי הקפה (בהמשך אחד), בסך-הכול שלוש הקפות וחצי. אבל אומרים את כל סדר ההקפות, ללא הכרות "עד כאן הקפה..." ומחזירים את כל ספרי-התורה לארון-הקודש (ללא כל אמירה) וסוגרים אותו⁷³.

'אתה הראת' (של פתיחת הארון). י"ג מידות ו'ריבוננו-שלי-עולם', יהיו לרצון, ואני תפילתי, 'בריך שמיה', וכל סדר הוצאת ספר-התורה. מוציאים שלושה ספרי-תורה, בראשון קוראים⁷⁴ בפרשת וזאת הברכה, ואם יש צורך, חוזרים כמה פעמים עד שכל הציבור יעלה לתורה. בסיום עולה אחד עם כל הנערים ומברך איתם ברכת התורה⁵⁹.

בבית-הכנסת של הרבי עולים בשמחת-תורה כמה קרואים יחדיו ומברכים כולם כאחד. לכוהן - כוהנים, ללוי - לויים, ולשאר העליות - ישראלים [גם הילדים עולים עם אבותיהם]⁷⁵. למנהגנו: בעליות רגילות כשעולים כמה קרואים ביחד, מברכים כולם כאחד, אבל בעליות 'כל הנערים' מנהגנו שהגדול העולה עמהם מברך ומוציא את כולם⁷⁶.

אין מנהגנו לפרוש טלית על הנערים ועל שאר העומדים אצל הבימה ולומר 'המלאך הגואל'⁷⁷. 'חתן-תורה' ו'חתן בראשית' יכולים להיות גם כוהנים או לויים.

72) ואף שלכאורה יש בעיה בהתוועדות לפני מוסף עפ"י מ"ש בשו"ע אדה"ז סי' רפו ס"ד, אולי י"ל עפ"י דברי הרבי בספר הישחות תש"א עמ' 120 הערה 10, עיי"ש.
 73) לוח כולל-חב"ד. 'אוצר' עמ' שעח.
 74) הקריאה - בנעימת הטעמים הרגילה, ולא בנעימת הימים-הנוראים (שם עמ' שעט).
 75) 'אוצר' שם. וראה פרטים נוספים בהנהגה, במציאות והדעות בהלכה בזה, שם וב'אהלי ליובאוויטש' עמ' 157, ובקובץ 'אהלי שם' גיליון ח' עמ' קנה.
 מעלים לתורה בכל מחזור (אם ישנם) כהן, לוי וישראלים (כ"מ בשערי-אפרים ש"ח סניו, וע' בשו"ע סי' קלה ס"י ונו"כ).
 76) משיחת יום שמח"ת תשי"ט ס"ח (תורת מנחם - התוועדות) (כד) תשי"ט ח"א עמ' 146.
 77) 'אוצר' עמ' שפ.

עומדים בתנועה של אחדות, כפתגם אדמו"ר האמצעי⁶ שעלידי אחדותם של שני יהודים ישנם שתי נפשות אלויות כנגד נפש בהמית אחת, ואם הדברים אמורים אפילו בנוגע לשני יהודים בלבד, הרי על אחת כמה וכמה כאשר כל בני-ישראל הם יחד - ויעשו כולם אגודה אחת (שעלידי זה נעשה) לעשות רצונך בלבב שלם⁷.

וזהו ביאור הלשון "קשה עלי פרידתכם" (ולא "פרידתנו") - כיון שהפירוד של בני-ישראל מאלקות ח"ו ("פרידתנו") יכול להיות רק על-ידי שחסר בעניין האחדות בין בני-ישראל גופא ("פרידתכם").

ועל זה אומר הקב"ה "קשה עלי פרידתכם" - מכיון ש"הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים"⁸, מוכרח הוא כביכול להיזקק לבניו, ומבקש מהם שיהיו יחד ביום שמיני-עצרת ("עכבו עמי עוד יום אחד"), ועניין זה יפעל גם בימים שלאחרי זה, בהנהגה של "ויעקב הלך לדרכו"⁹ (כדלהלן).

ג. ובפרטיות יותר:

בעניין ד' המינים שבחג הסוכות - אמרו רז"ל¹⁰ "פרי עץ הדרי¹¹ - אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. . . וערכי נחל - אלו ישראל, מה ערכה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. . . אמר הקב"ה, יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו".

כלומר: כאשר האתרוג ("בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים") מתאגר עם הערבה (דהיינו אנשים פשוטים, "בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים") - הרי זו תועלת הן עבור האתרוג והן עבור הערבה: התועלת ל"אתרוג" - שכאשר משפיל את עצמו להתעסק עם אנשים פשוטים, אזי לא יהיה

אצלו עניין הישות; והתועלת ל"ערבה" - שלא יהיה אצלה עניין של ייאוש (כידוע הפתגם ש"יאוש - שלא מדעת"¹²), ולא תהיה בבחינת "אסקופה הנדרסת"¹³ ח"ו. וכמו כן ישנה גם תועלת ל"לולב" ול"הדס".

וכיון שעניין ד' מינים הוא במשך כל שבעת הימים של חג הסוכות וכי אף שבשבת אין עניין נטילת ד' מינים והנענועים בפועל, הרי העניינים הנפעלים על-ידי זה - "לעצור רוחות רעות. . . לעצור טללים רעים"¹⁴ - ישנם גם בשבת, כדאיתא בלקוטי תורה¹⁵, וכמו שנתבאר לעיל¹⁶ שבשבת ימי הסוכות הכוללים את שבעת ימי השבוע פועלים על כל שבעת ימי השבוע במשך כל השנה (יום ראשון בשבוע - על כל ימי ראשון, יום שני בשבוע - על כל ימי שני, וכן בשאר הימים) - נמצא, שמצד חג הסוכות אין מקום לפירוד בין בני-ישראל, ובמילא גם מאלקות, במשך כל השנה.

ד. אמנם, לאחרי חג הסוכות, כשמסתיימת תקופת הימים-טובים, וכל אחד ואחד פונה לדרכו - הרי כיון שד' המינים אינם אגודים, עלולה הערבה ליפול בייאוש, והאתרוג עלול לבוא לידי גאוה. וכך עלולים הם לרדת מדחי אל דחי - כמאמר רז"ל¹⁷ "כך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה".

- היצירה הרע אינו בא ליהודי לומר לו מיד שיעבור עבירה ח"ו, בידעו שהיהודי לא ישמע לו, שהרי אין רצונו להיות נפרד מאלקות (כנ"ל), שעניין זה ישנו בכל אחד ואחד מיישראל; אלא לכתחילה אומר לו היצירה הרע "עשה כך" - כפירוש כ"ק מו"ח אדמו"ר¹⁸ שלא מדובר כאן אודות עבירה, אלא אודות מצוה, היינו, שכאשר יהודי רוצה לעשות מצוה, פונה אליו היצירה הרע ואומר לו: עשה כך! גם אני מסכים

(12) ב"מ כא, ב. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"א ע' 137. אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר ח"ח ריש ע' עב. ח"כ ס"ע שכה. ועוד.
(13) ל' הש"ס - עירובין צה, ב. וראה פרש"י שם.
(14) סוכה לו, סע"ב.
(15) דרושי ר"ה נז, א ואילך.
(16) שיחת שמחת בית השואבה ס"ו (לעיל ריש ע' 20).
(17) שבת קה, ב. וש"נ.
(18) סה"מ קונטרסים ח"א לז, א. ועוד.

אומרים 'אב הרחמים'.
לאחר מכן⁵⁶ היה מורה כ"ק נשיא דורנו להוסיף פסוקים שונים לפי צורך השעה והעניין, כגון (פסוק שנעשה דרך קבע במשך השנים): "והיה זרעך... ופרצת... ובזרעך" (בראשית כח, יד); "הושיעה את עמך... (תהילים כח, ט); ולפעמים: "הנני מביא אותם מארץ צפון..." (ירמיה לא, ז)⁵⁷.

אמירת 'אתה הראת', 'אב הרחמים' והפסוקים הנ"ל - שלוש פעמים, ורק לאחר 'אב הרחמים' (וההוספות) פותחים את ארון-הקודש⁵⁷.

מוציאים את כל ספרי-התורה⁵⁸, ומקיפים את הבימה כנהוג. הש"ץ מכריז לאחר כל הקפה (כהלשון בסידור): "עד כאן הקפה א", "עד כאן הקפה ב", וכו'. לאחר כל הקפה, מחזירים את כל ספרי-התורה לארון-הקודש⁵⁹.

הרבי שלל את הנהגת המקפידים להסיר את הכתרים מספרי-התורה לקראת הריקודים, בחששם שמא יפלו⁶⁰.

בפסקה 'עוזר דלים' אמר כ"ק אדמו"ר מהורש"ב, שצריך להפסיק קצת בין תיבת 'עוזר' לתיבת 'דלים'⁶¹.

בשנת האבלות (רח"ל) אין הולכים להקפות לבד, אלא בליווי⁶².

הניגונים המושרים בשעת ההקפות הם ניגונים קבועים מדור ודור. ומהם: "וכל קרני רשעים אגדע"⁶³;

בפסוק ראשון ואחרון, ולפעמים פסוקים נוספים, את כ"ק האדמו"ר. בליל שמחת-תורה, ההכנסה היא לטובת ישיבת תורת, וביום שמחת-ההכנסה לטובת המוסדות 'מרכז לענייני חינוך' ו'מחנה-ישראל' - ספרי-המנהגים.

(56) כן מפורש בסה"ש תש"נ ח"א עמ' 615, ודלא כמ"ש בסידורים שונים שנדפסו לאחרונה.

(57) 'אוצר' עמ' שנד-שנו.
(58) להעיר מ'שערי הלכה ומנהג' יו"ד סי' קיח, שצע"ג על סמך מה נהגו בכמה בתי-כנסת להשאיר ס"ת שא"א לתקנם 'בשביל הקפות', עיי"ש.

(59) לוח כולל-חב"ד.
(60) ובפרט על-פי המפורש בווהר (ח"ג רנו, ב) שיעקר העניין ד'כתר תורה' שייך בשמחת-תורה דווקא, ומשמחת-תורה נמשך עניין זה על כל השנה - התוועדויות תשמ"ג ח"א עמ' 308.

(61) סה"ש תש"ד עמ' 31, ושם נתבאר.

(62) ספרי-המנהגים עמ' 78. וראה 'אוצר' עמ' שנח. 'תורת-מנחם - מנחם-ציון' ח"א עמ' 227.

(63) ספרי-הניגונים ח"ג ניגון קסא.

"על הסלע הך"⁶⁴, הניגון המכונה 'ניגון ההקפות של ר' לוי-יצחק'⁶⁵; ניגון ריקוד⁶⁶; והרבי היה מוסיף עליהם עוד ניגונים⁶⁷.

נוהגים לנגן את ניגון 'האָפּ קאזאק' של הסבא משפולי⁶⁸.

אין מנהגנו לקרוא קריאת התורה בליל שמחת-תורה¹¹.

אחר ההקפות (מחזירים את ספרי-התורה לארון-הקודש ללא כל אמירות⁶⁹): 'עלינו, קדיש יתום, אל תירא', 'אך צדיקים'.

בשמיני-עצרת ושמחת-תורה אין טובלים פרוסת המוציא ברבש¹¹.

ב(כל) יום-טוב "צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת"⁷⁰.

"ידוע לכול, שבאמירת 'שמע ישראל' בקריאת-שמע על מיטתו בשמחת-תורה, צריך לקבל על עצמו את המסירה ונתנה להרבצת תורה במסירת-נפש בגופו, רוחו ונשמתו, וזו צריכה להיות כל מהותו"⁷¹.

שחרית:

בשחרית (בלבד) - נשיאת כפיים כבתפילת מוסף של כל יום-טוב¹¹.

לאחר חזרת הש"ץ - הלל שלם, קדיש תתקבל. שיר של יום, הושיענו (אין אומרים 'לדוד ה' אורי'), קדיש יתום.

(64) שם, ניגון קסג.

(65) שם ח"א ניגון קסה.

(66) שם ח"ב ניגון קפה - על ניגון זה אמר הרה"ח וכו' ר' לוי-יצחק ע"ה, שמקובל בידו שהושר בשעת ההקפות אצל אדמו"ר הזקן. הרבי היה מנגנו פעמים רבות בשעת חדוותא - 'אוצר' עמ' שנח.

(67) כ"ז מ'אוצר' שם.

(68) ספר הניגונים ח"א (ניגון כד) עמ' מט - סה"ש תש"ד עמ' 116, וראה סה"ש תורת שלום עמ' 236.

(69) 'אוצר' עמ' שנט, ע"פ הגהת הרבי ללוח כולל-חב"ד.

(70) שו"ע אדה"ז סי' תקכ"ט ס"ד (וכיוון שכתב "אם ידו משגת", אולי אין חיוב זה למי שקשה לו גם מבחינת בריאות עד"מ, משא"כ בשמחה דלהלן). זאת מלבד חובת השמחה בין דלהלן ס"ז. אבל לכאורה אם עשה כן פ"א ביום, יצא גם ידי שמחת יו"ט. משא"כ כשיוצא י"ח שמחה בין הקידוש (תוד"ה

ידי יין, פסחים קח, ב. שיחות קודש תשל"א ח"ב עמ' 87. וראה 'התקשרות' גיליון תסג עמ' 18), עדיין לא קבע סעודתו על היין.

(71) סה"ש תש"ד עמ' 39 (בתרגום ללה"ק - עמ' לו).

ועד אחר שמחת-תורה⁴³.

יום חמישי

כ"ב בתשרי, שמיני-עצרת ושמחת-תורה⁴⁴

בשמחת-תורה, מנהג ישראל (אשר "תורה היא") לשמוח בשמחה זו יותר משמחת בית-השואבה, ויותר משמחת יום-טוב סתם⁴⁵.

הזהיר כ"ק אדמו"ר מהור"י צ"נ"ע בשם אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע:

"את הארבעים ושמונה השעות וכו' ל; בארה"ק - עשרים וארבע שעות של שמיני-עצרת ושמחת-תורה צריכים לייקר במאוד. בכל רגע אפשר לשאוב אוצרות ברליים וכו' בגשמיות וברוחניות, וכל זה על-ידי הריקודים"⁴⁶.

הרבי הנהיג ללכת בתהלכות לבתי-כנסיות, וגם לאלה שבשכונות מרוחקות, כדי לשמח יהודים

43) 'אוצר' עמ' שסג, וראה 'מאוצר המלך' ח"ב עמ' 90 שגם המעיל של הס"ת שם הוא לבן במשך כל חודש תשרי.

44) לבני חו"ל: יום חמישי - שמיני עצרת. מקדשים ואוכלים בסוכה (ללא ברכת 'לישב בסוכה') בלילה וביום (ונזהרים אף משתיית מים חוץ לסוכה). לאחר מעריב - קידוש והקפות.

בשחרית - אין הקפות. מוציאם ב' ס"ת, בראשון קוראים בפ' ראה: 'עשר תעשר', ח"ק, ובשני למפטיר: 'ביום השמע"צ'. הפטרה: 'ויחי ככלות... ולישראל עמו'. הזכרת נשמות. במוסף

- תפילת גשם, נשיאת כפים. אחה"צ, ערב יום הקריאה, קוראים שמו"ת כל פרשת ברכה עם הפטרה דשמחת-תורה (שערי ה' ומנהג ח"ה סי' פה, והיום יום ד' טבת). לפנות ערב נפרדים מהסוכה (ואוכלים או שותים משהו).

יום שישי - שמחת-תורה. ערבית של יו"ט, קדיש תתקבל (משניות וקדיש דרבנן). בהדלקת הנרות: להדליק נר של יו"ט ושהיינו. קידוש של יו"ט. הקפות כדאמתול. שחרית: נשיאת כפיים בחזרת הש"ץ (ולא במוסף), הלל שלם, קדיש תתקבל, קידוש והקפות כמפורט בפנים בשמע"צ.

בשיעורי חת"ת מסיימים היום את פרשת ברכה, ולומדים פרשת בראשית עד סיום שישי כבפנים (ראה שערי הלכה ומנהג ח"ה סי' פח). ולמחרת, באסרו חג החל בש"ק, פ' בראשית שביעי (שם).

45) ספר-המנהגים - מנהגי שמח"ת, וראה לקו"ש ח"ד עמ' 7-166 ובהערות שם. אודות סגולת השמחה בימי שמע"צ ושמח"ת, ראה המלוקט מדברי רבותינו נשיאינו בקובץ 'אהלי ליובאוויטש', גיליון ד, עמ' 134 ואילך.

46) ספר-המנהגים. וע"ע 'אוצר' עמ' שסב. 'אהלי ליובאוויטש' עמ' 146.

בשמחת החג⁴⁷.

תפילת ערבית: בנעימת התפילה ביום זה אין משנים כלום לנעימת הימים-הנוראים⁴⁸.

שיר המעלות, חצי קדיש, ברכו, ערבית של יום-טוב⁴⁹. קדיש שלם.

האבלים (רח"ל) אומרים משניות וקדיש דרבנן, אך אין אומרים 'עלינו' (עתה, אלא רק אחר ההקפות כדלהלן)⁵⁰.

לאחר מכן - קידוש והתועדות⁵¹. קידוש: 'אתקינו' ונוסח הקידוש דיום-טוב, ו'שהחיינו' (נשים שבירכו 'שהחיינו' בשעת הדלקת הנרות - לא יברכה בשעת הקידוש).

בשמחת-תורה מהדרים במיוחד לעשות קידוש כל-אחד לעצמו ולא לצאת ידי-חובה ממישהו אחר, שכן ברכת 'שהחיינו' היא גם על התורה, והלוואי שיפקיע את עצמו⁵².

בשמחת-תורה היה כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו מסיר [לפעמים, וכהוראת-שעה בלבד!] את ההגבלה שהטיל על שתיית 'משקה'⁵³.

מנגנים ביום זה ניגון 'ארבע בבות'⁵⁴.

סדר הקפות: 'אתה הראת' פסוק בפסוק (ומכבדים בקריאתם אנשים שונים)⁵⁵, ולאחר מכן

47) ראה 'אוצר' עמ' שנט, וש"נ. וראה לשון סידור אדה"ז (נדפס גם בסידור תהילת ה') לפני 'אתה הראית'.

48) 'אהלי ליובאוויטש' עמ' 156.

49) שכח והזכיר 'חג הסוכות' במקום שמיני-עצרת, ראה הדעות בזה בנטעי-גבריאל, סוכות פרק פא ס"ב ובהערות, ולמעשה אינו חוזר, ואם יכול - בתפילות היום - יכוון לצאת בשמיעה מהש"ץ.

50) 'אהלי ליובאוויטש' עמ' 139, ועיי"ש בטעם הדבר.

51) מקדשים וטועמים, ומתועדות כהכנה רבה לעריכת ההקפות בשמחה. וראה 'אוצר' עמ' שעא. 'אהלי ליובאוויטש' שם (ולהלן עמ' 141 אודות קידוש בשמע"צ בחו"ל אף לפני מעריב, ולהלן עמ' 151 אודות חשיבות ההתועדות אף יותר מההקפות עצמן, עיי"ש).

52) לקו"ש ח"ט עמ' 371, וש"נ בהערה 6. וראה בזה 'אהלי ליובאוויטש' עמ' 152.

53) שהיא בדרך-כלל שלוש-ארבע כוסיות ('התקשרות' גיליון יב עמ' 12) - 'אוצר' עמ' שע. חלות הגויה גם על שמח"ת מפורשת בכ"מ, ומהם ב'חידות' שנדפסה בקובץ היכל-מנחם כרך ג עמ' רנח.

54) ספר-הניגונים ח"א (ניגון א) עמ' ל - מסה"ש תש"א עמ' 86. וראה סה"ש תפר"ח עמ' 12 וש"נ, סה"ש תש"ב עמ' 13.

55) המנהג בבית-הרב למכור פסוקי 'אתה הראת', ולכבד

שתקיים את המצוה!...

ולכאורה: מה איכפת לנו ("וועמען אַרט דאָס") שגם היצירה-הרע מסכים לעשיית המצוה? - אך העניין הוא, שבכך הרי הוא נותן מקום ליצירה-הרע, ולכן, אף שעושה מצוה, מכל מקום, כיון שיש מקום גם ליצירה-הרע, היינו, שמתערב בזה ("עס וואַרפט זיך אריין") ישות ופניות, אזי נעשה היצירה-הרע "בעל דיעה" עליו (כמאמר הגמרא¹⁹ "בתחילה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש"), ומוליכו מדחי אל דחי, "עד שאומר לו עבוד עבודה זרה".

בכלל היה אדמו"ר נ"ע נזהר ביותר שלא להוציא מפיו דברים קשים, ורק בשמחת תורה, בשביל עניין של התעוררות כו', אמר ש"בשמחת-תורה אין זה מזיק"...

ה. ולכן מבקש הקב"ה מבני-ישראל שיישארו יחד "עוד יום אחד", שמיני-עצרת,

ודווקא יום "פשוט" שאין בו עניינים מיוחדים - כמודגש בחילוק בין שמיני-עצרת לשאר הימים טובים, שבכל שאר הימים-טובים יש בכל יום-טוב מצוה מיוחדת (ובפרט בחג הסוכות, שהמצוה מקיפה את האדם כולו, "תשבו כעין תדורו"²⁰), מה שאין כן בשמיני-עצרת אין מצוה מיוחדת,

ואדרבה: המצוה של שמיני-עצרת היא לאכול ולשתות ולשמוח, היינו, שקשורה עם עניינים גשמיים, שלכאורה בחיצוניות ישנם גם אצל אינם-יהודים - וכאשר גם בזמן זה (יום "פשוט", שאין בו עניינים מיוחדים) נמצאים בני-ישראל יחד - הרי זה מועיל גם על הזמן שלאחרי זה.

ו. וזהו גם שענינו של שמיני-עצרת הוא - הריקודים עם הספר-תורה²¹:

19) סוכה נב, ב.
20) שם כה, ב. וש"נ. וראה גם תורת מנחם - התועדות ח"א ריש ע' 198, ובהנסמן שם בהערה 80.
21) ראה גם תורת מנחם - התועדות ח"ב ריש ע' 30. ח"ד ע' 68. ח"ז ס"ע 95. ובהנסמן שם.

השמחה בשמיני-עצרת אינה באופן שלומדים בספר-תורה, ויתרה מזה, שאפילו לא פותחים אותו, אלא כפי שהוא סגור ומכוסה ("א פאָרוויקלטע") רוקדים עמו - ריקוד דווקא, שהוא על-ידי הרגליים, שמורה על ז' תחתונות וכוח המעשה - שבזה שווים כל בני-ישראל, מהגדול שבגדולים ועד לפשוט שבפשוטים. ודווקא על-ידי זה שבני-ישראל נמצאים יחד גם בדברים פשוטים וגשמיים - הרי זה פועל על כל ימי השנה.

ז. ובנוגע לפועל: יש לדעת, שההתעוררות של שמיני-עצרת צריכים להמשיך על הימים שלאחרי זה ("ויעקב הלך לדרכו") - כיון שזהו כל עניין שמיני-עצרת. והתעוררות זו צריכה להיות בעניין האחרות - הן אחרות של יהודי אחד עם חבריו, והן אחרות באדם עצמו, לאחד את השעות שבהם הוא לומד ומתפלל עם שאר שעות היום, שיהיו מתאימים זה לזה, דהיינו לקשר גם את הגשמיות עם אלקות, - שזהו גם עניין "פר אחד איל אחד"²², דהיינו, לעשות גם מה"פר" וה"איל" הגשמיים - "אחד"²³, חיבור המטה עם אלקות, שעל-ידי זה מתמלאת הכוונה של "דירה לו יתברך תחתונים".

(משיחת יום שמחת-תורה, ה'תשט"ו). תורת-מנחם כרך יג עמ' 69-73 - בלתי מוגה)

22) פינחס כט, לו.
23) ראה סה"ש קיץ ה'ש"ת ריש ע' 54.

לגלות את ניצוץ משיח

נתינת כוח מיוחדת בשמחת תורה

עבודתו של יהודי היא... לגלות את ניצוץ משיח שבו, ועל-ידי זה למהר ולקרב ולפעול את ביאת משיח צדקנו.

אמנם, כדי שעבודה זו תהיה בנקל יותר - צריכה להיות ההתקשרות עם נשיא הדור, משיח הכללי שבדור. אשר "גילה סודו אל עבדיו הנביאים", ובלשון אדמו"ר הזקן: "התגלות אלוקות על-ידי צדיקים ואותות ומופתים כו", ובנידון דידן: "כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שראו אצלו ענייני מופתים בגלוי.

ולהוסיף, שבין המתוועדים כאן ישנם כאלו שאירעו אצלם ענייני "מופתים" בפועל ממש! . . וגם אם במשך הזמן הספיקו לשכוח זאת - אין זה משנה את המציאות, ולא עוד, אלא שהדבר חקוק גם במוח הזיכרון שלהם...]

עד להתקשרות הבאה לידי ביטוי בכך שנעשה שלוחו של נשיא הדור, שלוחו של אדם כמותו, שאז נקל יותר לגלות את ניצוץ משיח שבו, שזהו עניינו של המשלח - משיח הכללי שבדור, ועד לתכלית השלימות דכללות העבודה - לפעול ביאת משיח צדקנו בפועל ממש, בגאולה האמיתית והשלימה.

ויש להוסיף בזה:

עניין השליחות - שלוחו של נשיא הדור - שייך לכל אחד ואחד מבני הדור, כל אחד ואחד מישראל, ובלשון חז"ל: "מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית", כלומר, כל מי שהוא "בן ברית" ראוי הוא להיות "שליח".

אמנם, כדי שעניין זה יבוא לידי פועל, היינו, להיות שליח בפועל (על-ידי זה שממנים אותו באמצעות שטר הרשאה או בדיבור כו) - תלוי הדבר ברצונו של כל אחד ואחד, "ומלכותו ברצון קיבלו עליהם..." המעשה הוא העיקר:

על כל אחד ואחד מהשלוחים דנשיא דורנו - את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה (שבוודאי ימסרו להם את הדברים האמורים, כנ"ל) - להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בכל הפעולות הקשורות עם מילוי שליחותו של נשיא דורנו.

ובכללות - להיות "נרות להאיר", על-ידי הפצת התורה והיהדות, כולל ובמיוחד - הפצת המעיינות חוצה, בכל מקום ומקום...

ונתינת כוח מיוחדת בכל עניינים אלו - בעמדנו בשמחת-תורה, שכן, שמחה פורצת גדר, ובנידון דידן פריצת כל הגדרים המונעים ומעכבים את גילוי הניצוץ קטן דמשיח שבכל אחד ואחד; פריצת הגדרים ד"קטן", "משהו" וכיוצא בזה, כי אם באופן שתופסים את העצם כולו (בגילוי); עד לפריצת גדרים הגלות - "עלה הפורץ לפניהם".

(משיחת ליל שמחת-תורה ה'תשמ"ו, התוועדות תשמ"ו, כרך א, עמ' 354-350 - בלתי מוגה)

של ה'הושענות'). לאחר-מכן, אומרים "אני והו... כהושעת... אני והו הושיעה נא" (בהשמטת הקטע האחרון, שייאמר בסוף ההושענות דהיום). ומתחילים "תיתנגנו לשם..." עד סיום פיוטי ההושענות.

[כמדומה שנוהגים לומר כל 'כותרת' בקול, הש"ץ ואחר-כך הקהל].

יש לפסק כך: "ואוצרך - הטוב לנו - תפתח"³². "קול מבשר ... - אומר הש"ץ ג' פעמים ואחר-כך הקהל ג' פעמים.

בסיומם, מכניסים את ספרי-התורה להיכל, מניחים את ארבעת-המינים מהיד, ואומרים 'קדיש תתקבל'. לאחר מכן, לוקחים חמישה בדי ערבה³³ וחובטים בקרקע חמש פעמים והרבי היה מפריד את הערבות זו מזו קודם החבטה, וחובט קלות. הרבי עמד בהלל ובחביטת ההושענות על הרצפה ממש, ולא על הבימה או שטיח³⁴, מניחים את ה'הושענא' הצידה, ואחר-כך אומרים את ה'יהי רצון'.

גם נשים וקטנים נוהגים בחביטת הערבה³⁵. הרבי לא היה זורק את ה'הושענות' החבוטות על ארון-הקודש. לעיתים הניחן על כיסאו, לעיתים השאירן על הקרקע ולעיתים הכניסן לסידורו ולקחן עימו³⁶.

אחר-כך מוציאים ספר תורה, וקוראים לארבעה עולים. למנהג אה"ק: לכולם "וביום השביעי". לשיטה השנייה: כהן "וביום החמישי", לוי "וביום השישי", ישראל "וביום השביעי", רביעי "וביום השביעי".

קרבן היום במוסף - "ביום השביעי". בספר המנהגים נאמר: "אין מנהגנו לאחל איש לחברו בהושענא-רבה 'גמר חתימה טבא', 'פתקא טבא' וכיוצא בזה" (אולי - כדי שלא לשנות

32) סה"מ תרפ"ז ס"ע כא, לקוטי דיבורים ח"א דף נט,א.
33) יש להדגיש שהמצוה היא נטילת הערבה בפני-עצמה, זכר להקפת המזבח בערבה, ושם היתה הנטילה עיקר, וצ"ל כמו בלובל "דרך גדילתה" (ס' 'ארבעת המינים השלם' ס"ע תעה, ע"פ השו"ע ס' תרס"ד ס"ב-ז. ורק בסו"ס ז ברמ"א נזכר שחובטין אותה, ע"פ הגמ' "חביט חביט" לפי הרמב"ם והרי"ף גיאת, וע"פ האריז"ל שמדובר בחבטה ממש).

34) כן בדקו וראו, וראה 'אוצר' עמ' שלט-שמ.
35) שם עמ' שלו.
36) שם עמ' שמו.

מהנהגת שאר ימי חול-המועד³⁷). אבל בשנים האחרונות הזכיר זאת הרבי, ואף איחל זאת פעמים רבות בהתוועדות יום זה³⁸.

[מנהג ישראל לערוך היום 'סעודת-יום-טוב'³⁹ לפני חצות היום - אם כי מדינא מותר עד 'מנחה קטנה'].

טובלים פרוסת המוציא ברבש, אבל על השולחן שמים גם מלח.

מנהג ישראל לאכול היום 'קרעפכין' (כיסני-בצק ממולאים בבשר)⁴⁰.

בארץ-ישראל מעבירים היום אחר חצות את הסדרה (פרשת השבוע - 'ברכה'), שניים מקרא ואחד תרגום, כולל ההפטרה.

בארץ-ישראל, נכנסים לסוכה לפנות ערב (ואוכלים או שותים דבר-מה) כדי 'להיפרד' ממנה, אבל אין אומרים "יהי רצון"⁴¹. בחו"ל - ראה בהערה⁴¹.

במנחה של הושענא-רבה אומרים בפעם האחרונה 'לדוד ה' אורי'.

כ"ק אדמו"ר מהרי"צ נ"ע לא נהג להדליק נר בכל יום שמזכירים בו נשמות⁴².

הדלקת נרות: ברכת 'להדליק נר של יום-טוב' ו'שהחינו'.

בלוח כולל-חב"ד נאמר, שנוהגים לפרוש פרוכת לבנה ומעיל לבן על הספר-תורה [רק ביום שמברכים 'גשם' או 'טל', אך בבית-מדרשו של הרבי היתה הפרוכת הלבנה פרושה מראש-השנה

37) על-דרך האמור לעיל ע"י ציון 127.
38) 'התוועדות' תשמ"ו ח"א עמ' 309, תנש"א ח"א עמ' 163 (האחרון - כאיחול).

39) ערוך השלחן ס' תרס"ד סי"ג (ויש לברר מה מנהגו בזה).
40) נזכר בהערות הרבי בספר המנהגים ס"ע 58 (וכיוון שאינו 'מנהג חב"ד', אף שנוהגין בו גם אצלנו, לא נזכר בס' המנהגים במקומו, משא"כ בערב יוה"כ שנוכר במאמר אדה"ז כמובא שם - אולי יש לו גם עניין חב"ד"י עצמאי. וצריך לחלק בינו ובין נושא הסתכלות התוקע על הקהל, שהרבי ענה שהוא (רק) 'מנהג ישראל' אף שזכר בכתבי כ"ק אדמו"ר מהרי"צ נ"ע).

41) לבני חו"ל: עירוב תבשילין. העברת הסדרה והפרידה מהסוכה - רק למחר. בשמיני-עצרת מקדשים וגם אוכלים בסוכה - הן בלילה והן ביום (אבל אין מברכים לישב בסוכה).
42) המלך במסיבו ח"א עמ' שכא, 'אוצר' עמ' רכז, עיי"ש. המנהג שנשלל היה, במקורו, להדליק לפני אמירת 'זכור' ביום-טוב, ואם חל בשבת - בערב שבת [וכיום נוהגין העולם להדליקו תמיד לפני כניסת החג] - 'אוצר' שם. אבל בערב יום-הכיפורים (שאומרים בו 'זכור'), מדליקים נר נשמה.

וזאת הברכה

מימינו אש דת למו (לג,ב)

אדמו"ר ה'צמח-צדק' נשאל פעם אחת: מה חידשה תורת החסידות? ענה הרבי: חלק הנגלה שבתורה נמשל למים, ואילו תורת החסידות נמשלה לאש - "אש דת למו". כשלומדים תורה לשמה הרי זה 'מים טובים', אך ייתכן שתתערב בהם פסולת דקה, ומה גם כשלומדים כדי לקנטר ולהתייחר, שאז התורה הופכת ל'מים רעים' ממש, "לא זכה נעשית לו סם מיתה" (יומא עב). עבודת הלב על-פי תורת החסידות 'מרתיעה' את מי התורה ומפרישה את סוגי הפסולת השונים.

(ספר השיחות תש"ג, עמ' 99)

ובין כתפיו שכן (לג,ב)

בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי... אמרי נחתי ביה פורתא, משום דכתיב ובין כתפיו שכן, אין לך נאה בשור יותר מכתפיו (רש"י)

תפקידו של בית-המקדש היה להאיר לכל העולם כולו. לכן לא היה בנוי ב'גובה ארצו' ממש, מרומם ונבדל מן העולם, שכן אז לא היה יכול להאיר את כל העולם, אלא "נחתי ביה פורתא", כך שיהיה שייך וקרוב לעולם. הוא הדין ל'מקדש' שבכל יהודי, היינו נפשו האלוקית: היא צריכה להתלבש ב'עולם קטן' ולברר את הגוף ואת הנפש הבהמית, ואז נהיה האדם כולו משכן להשראת השכינה.

(לקוטי שיחות כרך י, עמ' 146)

וליוסף אמר מברכת ה' ארצו (לג,ג)

שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף (רש"י)

כ"ק אדמו"ר הריי"צ לא היה מדבר בדרך כלל על עצמו. אחת הפעמים הנדירים שהרבי דיבר אודות עצמו הייתה בשמחת-תורה תש"ה. הרבי אמר אז: ארצו של יוסף מבורכת בכל טוב, אך כשאין מעבדים אותה אין היא נותנת את טובה. תנו ידכם וסייעו לְעַבְד ארץ מבורכת זו! הוסיף כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו: ארצו של יוסף מבורכת לא רק ברוחניות, "ממגד שמים מטל", אלא אף בגשמיות, "מתהום רובצת תחת".

(שיחת ש"פ בראשית תשכ"א. תורת מנחם כרך כט, עמ' 130)

- מברך בבוקר את כל ברכות-השחר. מי שבוודאי ישן שיעור זה, רחץ פניו ולבש בגדיו (ונעל נעלי-עור) - מברך כל ברכות השחר מחצות הלילה ואילך²⁵ חוץ ממי שלא שמע קול תרנגול, שחייב להמתין לעלות השחר ויש לצאת לצרכים תחילה כדי לברך אשר יצר.

שחרית:

כ"ק אדמו"ר מהורש"ב היה מחליף את ההדסים והערכות בחול-המועד סוכות, וכיוון כך, שלנטילת לולב בהושענא-רבא יהיו הערכות וההדסים חדשים²⁶ (אבל אין זו הוראה לרבים, וראה בגיליון הקודם ביום א' דחזה"מ).

בהושענא-רבא אין לובשים 'קיסל', ובתפילה עצמה (וכן בהוצאת ספר-תורה וכו') אין מוסיפים על נוסח תפילת חול-המועד²⁷.

לפני תפילת הלל מסירים את שתי הכריכות שעל הלולב עצמו, ונשארות רק שלוש הכריכות המאגדות את הלולב, ההדסים והערכות ביחד²⁸, כי בהושענא רבה צריך להרבות בכסוס עלי הלולב ובשמחה²⁹.

הושענות:

מוציאים את כל ספרי-התורה שבהיכל³¹, ועומדים עמם ליד הבימה²⁹. אומרים את ז' הושענות, גם היום מתחילים להקיף את הבימה בכל פעם באות ס' או ע'³⁰ (לאחר גמר כל הקפה אומרים בקול את הפסוקים שלאחר כל הושענא, פסוקים המיוחדים להושענא-רבא), ומקיפים את הבימה שבע פעמים, בארבעת המינים בלבד³¹ (בלא הערכות

כשהאיר היום" נאמר רק על נט"י, בשו"ע אדה"ז מהדו"ק סי' ד סי"ג). ואולי הטעם, כיוון שיש דעות שלא נתחייב בברכה זו, וגם להדעות שמברך, היינו שרשאי לברך ברכת השבח להקב"ה ככל ברכות השחר, אבל לא שאסור ללמוד קודם לכן. ועצ"ע].
25) ראה פרטי החיוב בקצה"ש ה, בדה"ש טו. באג"ק כרך ח, עמ' רעח איתא שיעקר הזמן משנתחייב בהן, ואחר-כך הוא רק תשלומין. וכל-שכן לענין ברכות התורה, עיי"ש. וראה בלוח חג השבועות, שם נתבארו וצוינו כו"כ פרטים בענין ברכות השחר למי שניער בלילה בכלל.

26) שה"ש תש"ד עמ' 14.
27) 'אוצר' ס"ע שלו.
28) לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1368.
29) הגהת הרבי ללוח כולל-חב"ד, 'אוצר' עמ' שלח.
30) 'אוצר' עמ' שלט.
31) שער הכולל פמ"ח ס"ט, ממשמעות האמור בסידור אדה"ז, שולקחים את הערכות רק לאחר סיום אמירת ה'הושענות'.

בין ספר לספר וכיוצא בזה. אכילתו היתה מיד בסוכה, כשאמרו תהילים בסוכה. כיום, כשאין אומרים את התהילים בסוכה והכול מהדרים שלא לאכול מאומה מחוץ לסוכה, אוכלים את התפוח בסוכת בית-הכנסת או אחר-כך בסוכה הפרטית, לאחר שמטבילים אותו ברבש, על דרך המנהג בראש-השנה²⁰.

אחרי גמר אמירת התהילים, ניעורים כל הלילה (עד עלות-השחר) ועוסקים בלימוד התורה, איש איש כמה שבוחר.

חשוב לדעת, שבכמה מקומות בשיחותיו נוקט הרבי בפשטות שנוהגים גם אצלנו לומר את פרקי הזוהר המובאים בספר 'תיקון ליל הושענא-רבא'²¹.

בסוף הלילה היה כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע הולך לטבול במקוה. אבל למעשה אין רגילים לנהוג כך²².

כ"ק אדמו"ר מהורש"ב היה מכין (קושר) את ה'הושענות עבור כל בני הבית ומכנינים גם עבור נשים וקטנים²³. לקטנים שבצריכה - יש אומרים גם לחבוט עבורם.

קושרים אותן על-ידי עלים של לולב²³. גם מי שהיה ער כל הלילה²⁴ ולא ישן חצי שעה

20) שערי הל' ומנהג אר"ח ח"ב סי' רעו, מהתועדויות תשמ"ה ח"א עמ' 346. וראה 'אוצר' עמ' שלג. כמובן, כשאוכלים זאת שלא בתוך הסעודה יש ליטול ידים תחילה ללא ברכה (ולא מהני אחיזה במזלג וכד' כיוון שאין דרכו בכך), כמבואר בשו"ע אדה"ז סי' קנח ס"ג, ובסידורו סוף סדר נט"י לסעודה.

21) התועדויות תשמ"ג ח"א עמ' 247. תשמ"ו ח"א עמ' 408, תשמ"ח ח"א ס"ע 291, ועוד.

22) 'אוצר' עמ' שלג, אדמו"ר מהורש"ב - משיחות הור"ר תש"ח (סה"ש תש"ח עמ' 171. ושם, שהטבילה שייכת להור"ר (אולי - ע"ד ליל שבועות. וראה גם 'אוצר' ניסן-סיון ריש עמ' רטו בקשר לליל שש"פ) ולא לתפילת שחרית. וראה לשון הרמ"א סי' תרס"ד ס"א ע"ז, וב'התקשרות' גיליון תשע"א עמ' 17.

23) שם עמ' שלד"ו.

24) מי שנשא ער כל הלילה עד לאחר שבוודאי עלה השחר, לכאורה אסור ללמוד עד שיברך ברכות התורה [אך הרה"ח ר' יוסף-יצחק שי' אופן העיר, שלא נמצא בטושו"ע ובשו"ע אדה"ז סי' מ"ז האיסור (כלשון לוח כולל-חב"ד דהיום, וס' שבח המועדים פנ"ז ס"ד) להניעור בלילה ללמוד לפני ברכת התורה. ואכן בס' מנהג ישראל תורה' (סי' מז ס"ק א) מביא שאין בזה איסור. וראה גם 'המלך במסיובו' ח"א עמ' קעב"ג. ויל"ע במשמעות הל' בסידור לפני ברכת התורה בזה. ובאמירת תיקון ליל שבועות ובכלל בהתועדויות, כולל הרבי עצמו - רגילים תמיד להמשיך בד"ת ואין נזהרין בזה כלל (והביטוי 'מיד

הלכות ומנהגי חב"ד

שבת קודש

י"ז בתשרי, שבת חול־המועד

קבלת שבת. מתחילים 'מזמור לדוד'¹, וממשיכים כבכל שבת.

בפיוט "לכה דודי" אומרים 'גם בשמחה ובצהלה' ואין אומרים "ברינה"².

כגוונא³, חצי קדיש, ברכו, ערבית של שבת עם 'יעלה ויבוא'.

כשנכנסים לסוכה אומרים בלחש: 'שלום עליכם', 'אשת חיל', 'מזמור לדוד', 'דא היא סעודתא', 'אתקינו' דשבת, ואחר־כך אומרים בקול את הקידוש, מיום השישי ואילך⁴. בסיומו, המקדש מברך 'לישב בסוכה'. המסובים מברכים 'לישב בסוכה' אחרי ברכת 'המוציא' (וכן ביום).

שחרית: אין נטילת לולב בשבת. תפילה של שבת, עם 'יעלה ויבוא'. הלל שלם. בשבת אין מקיפים את הבימה⁵, ו"אין אומרים 'הושענות' כלל"⁶. קדישתתקבל. שיר־שלישום, לדוד ה' אורי,

(1) סידור אדה"י. בקצות השלחן סי' עז בבדי השלחן סי' ק יג מבאר הטעם, כיוון דרינה/רננה היא מרחוק משא"כ שמחה היא שמחה שלמה, והנה במזמור הראשון איתא "נרננה" ובמזמור הד' "פצחו ורננו", ולכן ביו"ט ואף במוצאי יו"ט מדלגים זאת, עיי"ש (וראה בתורה אור חנוכה ד"ה רני ושמחי פ"א ופ"ד וב'חסידות מבוארת' שם, סי' הלקוטים - צמח צדק' אות ש עמ' שמא).

(2) ספר המנהגים עמ' 26.

(3) ראה קצות השלחן שם בבדי השלחן סי' ק כ.

(4) היום יום, יט ניסן רי"ז תשרי (בשבת חוה"מ - מהשינויים שהכניס בו הרבי בשנת תשי"ז, ראה בלוח התיקון שבמהדורת תשנ"ה סי' קא, 'רשימות היומן' עמ' קסג, קעג). ספר המנהגים עמ' 28 (ביו"ט).

(5) רמ"א סי' תר"ס ס"א.

(6) סידור אדה"י. וראה רמ"א שם סי' ג.

קדיש יתום. מוציאים שני ספרי־תורה. בראשון קוראים לשבעה עולים בפרשת תישא "ראה אתה אומר אלי" עד "לא תבשל גדי בחלב אימו" (שמות לג, יב-לד, כו). מניחים את הספר השני על הבימה, חצי קדיש. הגבהה וגלילה. בספר השני קוראים למפטיר בפרשת פינחס "וביום השלישי". הגבהה וגלילה. בברכת ההפטרה אין מזכירים יום־טוב, ורק בחתימת הברכה האחרונה מוסיפים: "מקדש השבת) וישראל והזמנים"⁷.

יקום פורקן, מי שבירך, אשרי, יהללו, חצי קדיש, תפילת מוסף של חול־המועד: "וביום השבת", "וביום השלישי", "ישמחו".

קידוש: אומרים בלחש: 'מזמור לדוד', 'אתקינו', 'ושמרו', 'אם תשיב', 'דא היא סעודתא', 'זכור', 'על כן'⁸. רק את 'סברי מרנן', ברכת הגפן ו'לישב בסוכה' אומרים בקול.

מנחה: וידבר וקטורת. אשרי, ובא לציון. ואני תפילתי, מוציאים ספרי־תורה וקוראים בפרשת 'ברכה'. שמונה־עשרה של שבת, עם 'יעלה ויבוא'. אין אומרים 'צדקתך'.

ערבית: אתה חוננתנו, יעלה ויבוא. הברלה בסוכה (על היין, עם ברכת 'לישב בסוכה'¹⁰). מברכים על הבשמים ועל האש, כבכל מוצאי שבת. ואומרים בלחש 'זיתן לך'.

(7) שו"ע אדה"י סי' תצ סט"ז. הגהות כ"ק אדמו"ר מהורש"ב לסידור אדה"י. סי' המנהגים עמ' 68. וראה 'סדור רבנו הזקן עם ציונים והערות' עמ' שה הע' 95, וש"נ.

(8) ע"פ סי' המנהגים עמ' 57 הע' 8. וראה לעיל הערה 4.

(9) סי' המנהגים, מנהגי חג הסוכות. וראה 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' שח.

(10) הוראת רבותינו, 'אוצר' עמ' שכד.

יום ראשון

ח"י בתשרי, ג' דחול־המועד

שחרית: הושענות: אומרים "אום אני חומה" (ה'הושענא' דיום השבת) ללא הקפה, ומקיפים רק באמירת "אדון המושיע" דהיום¹¹.

קריאת התורה: קוראים לארבעה עולים. למנהג אה"ק: לכולם "וביום הרביעי". לשיטה השנייה: כהן "וביום הרביעי, לוי "וביום החמישי", ישראל "וביום השישי", רביעי "וביום הרביעי". במוסף - "וביום הרביעי".

יום שני

י"ט בתשרי, ד' דחול־המועד

הושענות: "אדם ובהמה". קריאת התורה: קוראים לארבעה עולים. למנהג אה"ק: לכולם "וביום החמישי". לשיטה השנייה: כהן "וביום החמישי", לוי "וביום השישי", ישראל "וביום השביעי", רביעי "וביום החמישי". במוסף - "וביום החמישי".

יום שלישי

כ' בתשרי, ה' דחול־המועד

הושענות: "אדמה מארר". קריאת התורה: קוראים לארבעה עולים. למנהג אה"ק: לכולם "וביום השישי". לשיטה השנייה: כהן "וביום החמישי", לוי "וביום השישי", ישראל "וביום השביעי", רביעי "וביום השישי". במוסף - "וביום השישי".

יום רביעי

כ"א בתשרי, הושענא־רבה

יש להתוועד גם בלילה זה¹². מלבד זאת, יש להוסיף ביותר בשמחת בית השואבה, בריקוד ובכלי־זמר, יותר מבכל לילי החג. ואף שהזמן מועט בכמות,

(11) סי' המנהגים שם.

(12) ראה גם שיחת שמחת בית השואבה תשי"ח, תורת מנחם חכ"א עמ' 83.

יש לנצל לשם כך כל רגע פנוי, ואף להשלים בו את כל מה שהחסירו בזה במשך החג, באופן של "מועט מחזיק את המרובה"¹³. פעם אחת¹⁴ הורה הרבי לצרף גם משבעים אומות הנמצאים, בהשגחה פרטית, בקרבת מקום, שגם הם יראו (וישתתפו) בשמחה זו, באופן ד"אתה על במותימו תדרוך".

נשארים ערים כל הלילה. כל אחד קורא לעצמו (ולא בצייבור) את כל חומש 'דברים' לפני חצות. גם את פרשת 'ברכה' אומרים הלילה רק פעם אחת¹⁵. מה טוב ומה נעים, שביום זה, שעניינו מיתוק הגבורות, יוסיף כל אחד ואחד בנתינת הצדקה יותר מהשיעור הרגיל¹⁶.

אחר חצות אומרים (בצייבור) בחגירת אבנט את כל התהילים, ואין מאריכים באמירתו¹⁷. באמירת קדיש נוהגים כמו בשבת מברכים¹⁸.

לאחר כל ספר מהתהילים אומרים את ה"יהי רצון" של הושענא־רבה ואת ה"יהי רצון" שלאחר צאת הלכנה, בנוסף ל"יהי רצון" של יום־טוב¹⁹.

מנהג ישן שהגבאים מחלקים מקופת הציבור תפוח מתוק לכל אלה שאמרו תהילים בליל הושענא־רבה,

(13) 'התוועדויות' תשמ"ג ח"א עמ' 247, תשמ"ח ח"א עמ' 285 ועוד.

(14) 'התוועדויות' תשמ"ז ח"א עמ' 294.

(15) מלשון ספר המנהגים עמ' 20 משמע, שבליל הו"ר אין ההגבלה דמקרא בלילה, כמו בעש"ת. ועצ"ע הלשון שם "הו"ר - גופא - לאחר חצות". ואולי הוונה בזה רק על אמירת תהילים של לילה זה. וראה דברי הרבי בעניין זה בס' 'מקדש מלך' ח"ב עמ' 390.

(16) 'התוועדויות' תשמ"מ ח"א עמ' 294.

(17) סי' המנהגים שם. וראה 'התוועדויות' תשמ"ג ח"א עמ' 418. לאידך, י"א שפעם אירע שמהירו מאד, ואז הרבי המשיך וסיים בחדרו.

(18) לדברי הרה"ח רי"ל שי' גרונו ('הערות וביאורים - אהלי תורה' גיליון תתמה ס' ע' 76), הרבי אמר קדיש אחרי כל ספר וספר בליל הו"ר, הן בשנת תשכ"ה והן בשנת תשמ"ט (דלא כסברת ה'אוצר' עמ' שלב). רק בשנת תש"א לא אמר כלל (ימי בראשית עמ' 269).

(19) בס' המנהגים, מסה"ש תש"ח עמ' 171, ההוראה היא לומר אחר כל ספר את היהירצון של הו"ר והיהירצון שלאחר צאת הלכנה, אבל לא את היהירצון של יו"ט. אבל (בהתוועדויות תשמ"ג ח"א עמ' 249, תשמ"ט ח"א עמ' 189, וביותר) בשיחת ליל הו"ר תש"נ (התוועדויות ח"א עמ' 193 הערה 33, מהקלטה) מדובר על היהירצון שלאחר אמירת תהילים, שבו אומרים "כאילו אמרם דוד מלך ישראל בעצמו" - "כולל גם (ואדרבה - במיוחד) בהושענא רבה".